

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VETERINARIYA VA CHORVACHILIKNI
RIVOJLANTIRISH QO'MITASI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI NUKUS
FILIALI**

**"VETERINARIYA MEDITSINASI VA CHORVACHILIKDAGI DOLZARB
MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI" mavzusidagi xalqaro
ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya materiallari**

TO'PLAMI

13-noyabr 2025-yil

СБОРНИК материалов

**международной научно и научно-технической конференции на тему
"АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ И
ЖИВОТНОВОДСТВА И ИХ РЕШЕНИЯ"**

13 ноября, 2025 г

**International scientific and scientific-technical conference
"ACTUAL PROBLEMS OF VETERINARY MEDICINE AND LIVESTOCK
AND THEIR SOLUTIONS"**

November 13, 2025

NUKUS-2025

“Veterinariya meditsinasi va chorvachilikdagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari”
Xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiyasi materiallari [Matn]: to‘plam / Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali. – Nukus: “Golden Print Nukus” nashriyoti, 2025. – 389 b.

Anjuman tashkiliy qo‘mitasi

Tashkiliy qo‘mita raisi: Esimbetov Adilbay Tlepovich, b.f.d., professor;

Tashkiliy qo‘mita raisi muovini: Avezimbetov Shavkat Dosumbetovich, v.f.n.;

Tashkiliy qo‘mita kotibi: Rozumbetov Kenjabek Umar og‘li, b.f.f.d.;

D. Bazarbayeva – “Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi” kafedrasida katta o‘qituvchisi, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

Tashkiliy qo‘mita a‘zolari:

Sh. Jabbarov – O‘zbekiston Respublikasi Veterinariya va chorvachilikni rivojlantirish qo‘mitasi boshqarmasi boshlig‘i o‘rinbosari, veterinariya fanlari doktori, professor.

X. Yunusov – Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti rektori, biologiya fanlari doktori, professor.

M. Y. Karpuxin – Ural davlat agrar universitetining ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, agrar fanlar doktori, dotsent (Rossiya Federatsiyasi)

N. G. Malkov – N. F. Vereshagin nomidagi Vologda davlat sutchilik akademiyasi rektori, texnika fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi)

A. Abdurasulov – Qirg‘iziston Respublikasi O‘sh davlat universiteti “Veterinariya meditsinasi va biotexnologiyasi” kafedrasida mudiri, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, professor. (Qirg‘iziston Respublikasi)

R. Miqtibayeva – Qozog‘iston milliy agrar tadqiqot universiteti “Mikrobiologiya va virusologiya” kafedrasida professori, veterinariya fanlari nomzodi. (Qozog‘iston Respublikasi)

S. Mirzakulov – Olmaota texnologiya universiteti “Oziq-ovqat mahsulotlari texnologiyasi” kafedrasida professori, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, dotsent. (Qozog‘iston Respublikasi)

Q. Atanazarov – O‘quv ishlari bo‘yicha direktor o‘rinbosari, biologiya fanlari nomzodi, dotsent.

A. Mambetnazarov – Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagog kadrlarni tayyorlash bo‘limi boshlig‘i, qishloq xo‘jalik fanlar doktori, dotsent.

A. Kaniyazov – “Veterinariya va zootexnologiya” fakulteti dekani, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

X. Mamatov – “Zootexnologiya” kafedrasida mudiri, qishloq xo‘jalik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

R. Turg‘anbayev – “Zootexnologiya” kafedrasida professori, agrar fanlar doktori

A. Kamalova – “Veterinariya meditsinasi va farmakologiyasi” kafedrasida mudiri, veterinariya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

P. Xojalepesov – “Iqtisodiyot va gumanitar fanlar” kafedrasida mudiri, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent.

R. Rzaev – “Veterinariya diagnostikasi va oziq-ovqat xavfsizligi” kafedrasida mudiri, biologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent.

Ushbu to‘plam O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 27-dekabrda 490-son buyrug‘i bilan oliy ta‘lim tashkilotlari hamda ilmiy tashkilotlarda 2025-yilda o‘tkaziladigan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy anjumanlar, simpoziumlar, seminarlar va boshqa ilmiy hamda ilmiy-texnik tadbirlar ro‘yxati 2-ilovasiga muvofiq tasdiqlangan – 2025-yilda xalqaro miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar rejasi asosida Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filialida 2025-yil 13-noyabr kuni – **“Veterinariya meditsinasi va chorvachilikdagi dolzarb muammolar va ularning yechimlari”** mavzusida o‘tkazilgan Xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiyasi materiallari asosida tuzilgan.

Konferensiyada, veterinariya sohasida faoliyat olib borayotgan universitet va filialarning professor-o‘qituvchilari, ilmiy markazlarning va insitutlarning ilmiy xodimlari, doktorantlar, magistrantlar, iqtidorli yosh tadqiqotchilarning ilmiy-tadqiqot ishlariga bag‘ishlangan maqolalar o‘rin olgan

To‘plamga kiritilgan maqolalar materiallarining to‘g‘riligi va haqqoniyligiga mualliflar mas‘ul hisoblanadi.

© Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali, 2025

© “Golden Print Nukus” nashriyoti, 2025

QISHLOQ XO'JALIGIDA CHANGLATISHDAGI ASALARILARNING O'RNI

Aminova Sh.F., Kulbayeva D.I., Maxmudova D.S.

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universitetining
Toshkent filiali*

Kirish. Asalarichilik insoniyat tarixida eng qadimiy va foydali tarmoqlardan biri hisoblanadi. Insonlar qadim zamonlardan beri asalari mahsulotlaridan — asal, mum, propolis, jildir, qand sharbati va boshqa shifobaxsh moddalaridan foydalanib kelishgan. Ammo asalarichilikning haqiqiy qiymati faqat bu mahsulotlarda emas, balki ularning qishloq xo'jaligida o'simliklarni changlatishdagi beqiyos ahamiyatida namoyon bo'ladi.

Tabiatda asalarilar gullardan nektar va chang to'plab, shu jarayonda o'simliklarning changlanishini ta'minlaydi. Bu esa urug'lanish jarayonining muvaffaqiyatli kechishiga va o'simliklarning meva hosil qilishiga sabab bo'ladi. Changlanishsiz ko'plab qishloq xo'jalik ekinlari to'liq hosil bera olmaydi yoki umuman meva tugmaydi. Shu bois, asalarilarni "tabiatning mehnatkash bog'bonlari" deb atashadi.

Hozirgi kunda qishloq xo'jaligida asalarilarning roli yanada ortib bormoqda. Chunki sun'iy o'g'itlar, pestitsidlar va ekologik omillar tufayli tabiiy changlatuvchi hasharotlar soni kamaymoqda. Shu sharoitda asalarilar o'simliklarni changlatish orqali hosildorlikni oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash va ekotizimni muhofaza qilishda muhim o'rin tutadi.

Masalan, olma, nok, shaftoli, gilos, qovun, tarvuz, kungaboqar, beda kabi o'simliklarning to'liq changlanishi asalarilarsiz deyarli mumkin emas. Shu bois asalarichilikni rivojlantirish nafaqat asal yetishtirish, balki butun agrar sohada barqaror hosildorlikka erishishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Shunday qilib, asalarilar qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida ikki tomonlama ahamiyatga ega: bir tomondan, ular oziq-ovqat va dori-darmon xomashyosini beradi, ikkinchi tomondan esa o'simliklarning changlanishida hal qiluvchi biologik rol o'ynaydi.

Asalarilar gul shirasini yig'ish jarayonida bir o'simlikdan ikkinchisiga uchib, ularning chang donalarini tashiydi. Natijada o'simliklarning changlanishi va urug'lanishi ta'minlanadi. Olimlarning tadqiqotlariga ko'ra, qishloq xo'jaligidagi hosilning 70–80 foizi aynan asalarilar orqali changlanadi.

Asalarilarning changlatishdagi ahamiyati ayniqsa quyidagi ekinlarda katta:

Mevali daraxtlar: olma, nok, gilos, o'rik, shaftoli.

Sabzavot ekinlari: bodring, qovoq, tarvuz, qovun.

Texnik ekinlar: kungaboqar, paxta, beda, karavay.

Asalarilar faol bo'lgan dalalarda hosildorlik 20–50% gacha ortadi. Bundan tashqari, hosil sifati ham yaxshilanadi: mevalar yirikroq, shakli chiroyliroq va urug'i to'liq bo'ladi.

Qishloq xo'jaligida asalarilarning changlatishdan tashqari yana bir muhim roli — ekotizimning muvozanatini saqlashdir. Ular o'simliklarning ko'payish zanjirida bevosita ishtirok etib, tabiiy biologik xilma-xillikni ta'minlaydi. Shu sababli asalarilarni ko'paytirish va ularni himoya qilish ekologik barqarorlik uchun ham muhimdir.

Xulosa. Yuqoridagi ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, asalarilar nafaqat asal, mum, propolis kabi foydali mahsulotlarni ishlab chiqaruvchi hasharotlar, balki qishloq xo'jaligi ekotizimining ajralmas qismi hamdir. Ularning changlatish faoliyati tufayli ko'plab o'simliklar urug'lanadi, meva va urug' hosil qiladi hamda barqaror ekotizim shakllanadi. Asalarilarning ishtirokisiz mevali daraxtlar, sabzavotlar va texnik ekinlarning hosildorligi sezilarli darajada kamayadi, bu esa iqtisodiy zarar va ekologik muvozanatning buzilishiga olib keladi.

Bugungi kunda qishloq xo'jaligida hosildorlikni oshirishda faqat agrotexnik tadbirlar emas, balki tabiiy changlatuvchi hasharotlar, ayniqsa asalarilarning faoliyatini to'g'ri tashkil etish ham muhim ahamiyatga ega. Dalalarda asalarilarni qo'llash orqali hosildorlik 20–50 foizgacha oshishi mumkin, bu esa milliy oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim omildir.

Shuningdek, asalarilarning ekologik ahamiyati ham beqiyosdir. Ular o'simliklarning tabiiy ko'payishida, biologik xilma-xillikni saqlashda va ekotizim muvozanatini ta'minlashda bevosita ishtirok etadi. Shu sababli asalarilarni ko'paytirish, ularga qulay yashash sharoitlarini yaratish va zaharli kimyoviy moddalardan himoya qilish bugungi kunda dolzarb vazifalardan biridir.

Xulosa qilib aytganda, asalarilarni himoya qilish va asalarichilikni rivojlantirish — bu faqat bir sohani emas, balki butun qishloq xo'jaligini, tabiiy muhitni va inson hayot sifatini yaxshilashga qaratilgan muhim yo'nalishdir. Asalarilar – tabiat va inson farovonligi o'rtasidagi eng muhim ko'prikdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдуллаев А., Эргашев Р. Asalarichilik asoslari. – Toshkent: “O'qituvchi” nashriyoti, 2018. – 152 b.
2. Нуриддинов В., Рўзметов Ш. Qishloq xo'jaligida asalarilarning changlatishdagi ahamiyati. – Qarshi: QDU nashriyoti, 2020. – 98 b.
3. Юнусов Х.Х. Asalarichilik mahsulotlarining biologik xususiyatlari. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2019. – 210 b.
4. Каримов Н.А. O'simliklar fiziologiyasi va changlanish biologiyasi. – Samarqand: “SamDU nashriyoti”, 2021. – 134 b.
5. Umarov M. Asalarilar ekologiyasi va tabiiy muvozanatda ularning o'rni. // “Qishloq xo'jaligi fanlari axborotnomasi”. – 2022. – №3. – B. 45–52.
6. Crane, E. Bees and Beekeeping: Science, Practice and World Resources. – Oxford: Heinemann Newnes, 1990. – 640 p.
7. Мадрахимов, Ш. Н. (2024). Сут-гўшт йўналишидаги қорамол зотлар маҳсулдорлигини оширишнинг селекцион-технологик асаслари. *Автореферат. Қишлоқ хўжалиги фанлари доктори*, 72.
8. Мадрахимов, Ш. Н., & Рузибоев, Н. Р. (2022). Саноат асосида чатиштиришдан олинган F1 дурагай авлодларининг усиш курсаткичлари. *Ж. “Chorvachilik va naslchilik ishi*, 4, 26.
9. Мамадуллаев, Г., Мадрахимов, Ш., Бойбулов, Б., & Амиров, Ш. (2023). СПРАВОЧНЫЕ показатели крови лошадей карабаирской породы. in *Library*, 4(4), 34-36.
10. Madrahimov, S. N. (2023). The effect of feeding on the expression of the hereditary opportunities of monbelyard bulis belonging to different genotypes.
11. Madrahimov, S., & Roziboev, N. (2023). Growth and development of F1 hybrid progenies of Schwitz cows using beef breeds. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 371, p. 01003). EDP Sciences.